

TEATRIAASTA TÄHENDUSI I – PRÜGIKOTTIDEST NABASÄRGID JA LINASED HAMED

BERK VAHER

Eesti teatri aasta on nagu teater ise – ja nagu iga lavastus, iga etendus. Enim saab sellest aimu just selle juures ja sees viibides. Aga sama õige on öelda – enim saab sellest aimu alles olnule tagasi vaadates ja kogetut edasi elades.

Needsinased kord kolme kuu takka ilmuvad „tähendused“ on nõndasamuti ühtaegu nii ülestähendused juures- ja seesolemisest kui ka püüded tabada toimuva sügavamaid ja kestvaid tähendusi. Eks siis needki sarnane mõneti teatri endaga.

Havimälu ajastul ei pruugi paljud vaimuinimesedki mäletada, millega käesolev sajand eesti kultuuris alguse sai. Millise võrreldava ettevõtmisega? 2000 oli ju eesti raamatu aasta, ehk meenub? Ja kui oli meeles niigi, siis on seda põnevam võrrelda neid kaht aastat, mis nädalakski ei ole tahtnud jätta ühtki Eesti paika oma vaimust puutumata.

Ehk aeg tõestab muud, kuid täna tundub, et eesti teatri aasta meediakajastus on (veel) võimsam, kui oli raamatuaasta oma. Ehk on põhjus selles, et teater kui kunst kannab sama nime asutusega, kus seda viljeldakse, ja millele on siis ka üksiti kergem keskenduda – näiteks ühe kuu jooksul, nagu teatriaasta ring parajasti jaguneb. Teatril on teatrid. Mida võrreldavat on kirjandusel? Kirjastused, raa-

matukogud, kirjanike töötoad? Kõik, mis on teatris koos, on kirjanduses eraldi...

Võib-olla on põhjus ka selles, et jõudsalt kosunud meedia on ometi hakanud teadlikult tasuma vaimset võlga kultuuri ees, mis on teda sünnitanud ja kasvatanud. Olgu siis pealegi tänases tavaks saanud trükiveasajus, tootes eesti teatri maastikule mutante nagu Eero Ermel või Mari Mödre; olgu siis pealegi kaubakeskuste-maaletoojate turulärmile ruumi jättes... Ikka paremini kui üks teatav hasartmängija. Võime ju ometi teatri(te) kohta selle aasta jooksul rohkem kuulda ja näha kui ehk senise XXI sajandijupi jooksul kokku – vahest siis ka teatrit/teatreid rohkem kuulda ja näha.

Ehk jäävad enim silma ikkagi Postimehe igakolmapäevased eriküljed ja ETV kuulõpu pühapäevil eetrisse jõudvad teatriloofilmid. (Seda rõhku asetades võtan ühtlasi kohustuseks järgmistel kordadel mõtiskleda rohkem ka maskott Pauli hõrkude esseede üle Sirbis ja näitlejate loetud eesti kirjanduspalade üle Eesti Raadios, nagu ka muude teatriaasta meediakõõlude üle.) Postimehe pühendumine teatriaasta kajastamisele on laiahaardelisim ja sihipäraseim – vahest on seegi heldimuspisarate poetamine enda ja eesti teatri Tartu juurte kastmiseks.

„Teatriparadiis“. Kivirähi mõned paremad teosed avastavad ja elustavad seda intrigeerivat hämarala, milles lehelood ja dokfilmidki kipuvad abituks jääma. Indrek Taalmaa (Paul Pinna), Raivo E. Tamm (Voldemar Panso) ja Jan Uuspõld (Ruts Bauman).

Aastat 4. jaanuari lehes avanud Ivar Põllu, Margus Kasterpalu ja Pauli „Pauli oodates. Vabaõhunäidend ilma igasuguse vaheajata“ saab ehk aasta lõpul ka järje või teise vaatuse, kus dialoogis väljendatud hirmudele ja lootustele tagasi vaadatakse. Hirmudele teatrit üle kajastada, lootustele teatrit õilistada. Hirmudele olla liiga lootusrikkad ja kaugeneda pidutujus reaalsusest, lootustele luua reaalsus pidutujuga uueks. Kolm kuud hiljem on veel mõlemad võimalused valla.

„Näitlejad, ärge võtke teatriaastal vastu neid rolle, mida te tegelikult teha ei taha! Lavastajad, ärge võtke vastu neid tükke, mida te tegelikult lavastada ei taha! Teatrid, ärge võtke oma repertuaari näitemänge, millest te tegelikult

teate, et nad ei vääri teie teatris tegemist! Inimesed, ärge minge vaatama sellist teatrit, mille kohta on teada, et see „teenindab“ teid kui mõtlemisvõimetut kõigesööjat!“ See Margus Kasterpalu üleskutse meeleparandusele on läbinisti idealistlik ja just seetõttu vajalik, ehkki/ sest küllap ka teatriaasta peakorraldaja ise teab, et just sel aastal on tõenäosus kõigeks vastupidiseks märksa suurem kui tavaliselt. Teab mõistagi ka, et sellest üksi ei piisaks igal juhul – ei piisaks isegi positiivsest alternatiivist, soovitus- test selle kohta, mida siis ikkagi teha.

Postimehes ja ETV filmides on ette võetud olulisim – nii palju kui võimalik kõnelda inimestest teatris ja lasta neil endil kõnelda; kõnelda teatrite inimlikust saatusest ja lasta neil endil avada

oma lugu, mängida kirjas ja pildis lahti iseenda elukäik. Meil, kes me seda tunnistame, ei ole kohustust neid seepeale armastada, küll aga võimalus mõista. Mõista egosid ja esteetikaid, mõista plahvatusi ja mõõnu, mis sünnivad ego-de ja esteetikate kokkupõrgetest. Mõista taotlusi ja eelarvamusi; mõista lõhet eelarvamuste ja taotluste vahel, mis lahutab publikut tegijaist märksa valusamalt kui meeter poolteist lavakõrgust.

Muidugi on ka kaks ajalehekülge siiski piiratud ruum, tund teleaega niisamuti. Muidugi piirab ajast veel enam meie teadasaamisi eestlase harjumus käituda avalikkuse ees diskreetselt, vaigistades pulbitsevat vimma või tuikavat kadedustki. Aga (ka) see on (gi) kultuur... Siiski on tervendav näha teatrifilmides ka vastuolude tunnistamist pidupieteedi ja imagoloogilise ilulemise kiuste: uusi esteetikaid ei too päkapikk sussi sisse või jänku üllatusmunaga. Kunst, mis meid liigutab, sünnib sageli (ja sagedamini, kui endile tunnistada tihkame) ka tülpimusest, nõrdimusest ja raevust. Kui sellest kas või mõni sarnalihase võbin ekraanile jõuab, muutub kogu teatri elukäik mõistetavamaks.

Ei saa ju siiski öelda, et senised filmid, Ugala, Linnateatri ja Vanemuise lood, ses osas põsevõbistamisest palju kaugemale sõandanuksid minna. Üleminekuvaegsed ja -järgsed eneseotsingurähklused on asjaosaliste endi tahtel jäänud lahti rääkimata, kuna egodevahelised marrastused on ilmsesti veel kinni kasvamata. Mõnda rohkemat Ugala teelahkmeist saab aimu Helle Leppiku koostatud raamatust „Ugala aja lugu“, mis näib põhinevat filmiga ühistel intervjuudel; Linnateatri meenetrükis pole mu kätte veel juhtunud, aga film tundus küll võtvat hoiaku, et võitjate üle kohut ei mõisteta. Mis siis ikka. Nagu Elmo Nüganen ise „Marmortahvlite“ puhul tõdes, vajabki Eesti kangelasi ja kangelaslugusid, ning küllap oleks ko-

hatu võtta jutuks metsa ja laastusid seal, kus asjaosalised ise on ajalooa leppinud. Tundkem rõõmu selle üle, mis on olnud hea ja kaunis – küll järeltulevad põlvned rõõmustavad kord selle üle, mis oli pingeline ja põnev.

Märtsikuine Vanemuise-film oli kolmest ehk otsekohesem, kõneldes suurte ja väikeste aegade vaheldumisest viisil, mis jätab vähe ruumi vastuvaidlemiseks (ennekõike Vanemuise enese poolt). Võib pinnida isikuid edasi sellest, kus puus nad olid, kui aeg kahanema hakkas, ent mitte paisutada tänast aega ennast. Lootusevirvet oli siiski tunda – mitte niivõrd kindla lahenduse või päästja ettenägemisest, kuivõrd eeldusest, et leigem elu ei saa ju lõputult kesta.

Vanemuise enese repliigiks asjade seisust nii endas kui enda ümber võib pidada ka teatriaasta teatripäeva galaõhtut, kus jagati preemiaid, ent pakuti ka erirongiga või omal käel-jalal tulnui-le kahe maja ja kaheksa tunni ulatuses põlvkonnaülel löimumispiinda, milleta teatriaasta jäänuks kahtlemata ebataielikuks. Eks seegi *monumentum*: Vanemuine kui hea onu – jõukas, ehkki mitte täienisti hea tervise juures võõrustaja noorematele kaimudele?

Andrus Kivirähi kirjutatud ja Ain Mäeotsa lavastatud „Teatriparadiis“, mis tol õhtul esietendus, on ju kvaliteetne jant, rõhuga sõnal „kvaliteetne“. Pigem „jant küll, aga kvaliteetne“ kui „kvaliteetne küll, aga jant“. Oli Panso, oli Ird, olid legendid nii, nagu neid anekdootlikus hetkeajas ehk vaid mõista saabki. Kivirähi mõned paremad teosed avastavad ja elustavad seda intriigerivat hämarala, milles lehelood ja dokfilmidki kipuvad abituks jääma: teatriloo müütilist aega, millest on säilinud vaid fotod, mida siis teleekraanilgi muheda tidliompa-jutuveeretuse saatel slaidiprogrammina vilgutatakse, nii et ka toonased tõsised ja sügavad esteetilis-heitlused tunduvad vaid muheda

„Teatriparadiis“.
 Pigem „jant küll,
 aga kvaliteetne“
 kui „kvaliteetne
 küll, aga jant“.
 Aivar
 Tommingas
 (Kaarel Ird) ja
 Ott Sepp
 (Theodor
 Altermann).

Alan Proosa fotod

unejutuna kuningriigi ja poole printsessi võitmisest (või kuidas see oligi). Kivirähk liialdab nii suurkujude jumalikkuse kui nunnususega – kuid nõnda, et tekkinud kontrast tekitab kolmanda, inimliku mõõtme.

Näitlejad mängisid „Teatriparadiisi“, haruldane sära silmis. Ehk siis ongi üks märksa suurem ring, sajandiring täis saanud ja Vanemuise kvaliteet hakkab olema parimas mõttes asjaarmastajalik kvaliteet, pretensioonitu mängulust, mis innustab teisigi?

Galaõhtu edenedes ilmnes teisigi võimalusi. Näiteks Vanemuine kui Angeli klubi Tartu filiaal, geiglamuuri lavastamine alamkolka külas („Studio

54“-teemaline tantsuetendus). Miks ka mitte, ehkki kujutlemaks selle liini ajaja tõusmist Menningu ja Irdi kõrvale on minu vaim (või lihagi) nõdravõitu. Ja samas tundub, et selline sepaonu-operett ei välista sugugi eneseparoodiat (lõuna-eesti poistebändi Pois’kõsõ pavnõr!).

Prügikottidest nabasärkide must *versus* linaste hamede valge – sobiv kontrast, et meenutada Jaanus Rohumaa mõistujuttu teatri mustast ja valgest maagiast 22. veebruari Postimehes. Mõelgu sellele kõik teatrid ja teatrisõbrad – ja ärgu vastuseni jõudes peatugu. Üheksa kuud on veel ees. Inimesele ei ole vaja üle korrata, mis üheksa kuuga juhtuda võib.